

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Буян Йорданов Филчев

на дисертация за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“

по научна специалност „Изкуствознание и изобразително изкуство –

Книга, илюстрация и печатна графика“

Научна област 8. Изкуства

Професионално направление 8.2 Изобразително изкуство

дисертационен труд на тема:

„ХУДОЖЕСТВЕНА ПРОБЛЕМАТИКА НА ГРАФИЧНИЯ РОМАН

(НА ГРАФИЧНАТА НОВЕЛА – GRAPHIC NOVEL)

КАТО ЖАНР В ИЗОБРАЗИТЕЛНОТО ИЗКУСТВО.

ТЕМАТИЧНА НАСОЧЕНОСТ И СПЕЦИФИЧНИ НАРАТИВНИ

И ИЗОБРАЗИТЕЛНИ ОСОБЕНОСТИ“

на

Весела Валентинова Кучева-Петрова

Научен ръководител:

доц. д-р **Регина Ванчова Далкалъчева**

София

2023

ДАННИ ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА

Авторът на дисертационния труд е зачислен като докторант в редовна форма на обучение към катедра „Книга, илюстрация и печатна графика“ на Националната художествена академия – София със заповед № 0253-У София от 20.11.2018 г., гласувана от Факултетен съвет при Факултет за изящни изкуства. Дисертационният труд е обсъден и приет от катедра „Книга, илюстрация и печатна графика“ в НХА и с решение на Факултетния съвет при Факултет за изящни изкуства на НХА е отчислен и насочен към защита. Дисертационният труд е представен във вид и обем, съответстващи на специфичните изисквания на обучаващата катедра. Той съдържа:

321 страници, от които 199 страници основен текст, който съдържа увод, четири глави и заключение. В допълнение към основния текст, дисертационният труд включва азбучна библиографска справка за използваната теоретична литература (102 заглавия), достъпните уебстраници (41 уебстраници), азбучна библиографска справка за коментиранияте в дисертацията издания графични романи, комикси и картинни книги

(186 заглавия), списък с илюстрациите от коментиранияте графични романи (408 заснети изображения), които са приведени като примери в придружаващ текста на дисертацията картинния албум, състоящ се от 103 страници. Бележките под линия представят ценна допълнителна информация.

Всички материали по защитата са на разположение в отдел „Научно-изследователска, художествено-творческа и издателска дейност“ на НХА, от които е видно, че при реализирането на дисертацията няма допуснати нарушения.

УВОД

Още в **уводния текст** са поставени основните акценти в този труд:

- **Предметът** на изследването е ясно формулиран – изследване на художествената проблематика на **графичните романи**.
- **Тезата** е, че със средствата на графичния роман е възможно да се изрази алтернативно художествено произведение, което от своя страна генерира специфични смислови послания, защитена от достатъчно много аргументи.
- **Актуалността на проблема** и неговата дисертабилност се базират най-вече на факта, че тази тематика е дълбоко непозната у нас и практически не съществува като популярен самостоятелен жанр в полето на книгоиздаването. Лично аз не съм попадал на подобно изследване, и то толкова задълбочено с претенции да засегне почти всички значими тенденции в тази ясно очертана от множество характерни белези зона. Все пак акцентът пада върху *художествените особености* на творбите и техните специфични визуални характеристики, превръщащи ги в произведения на изкуството. Разгледана е и тематичната обусловеност на графичните романи, отличаваща ги от изкуството на комикса.
- **Времевият обхват на изследването** заема периода от 80-те години на двадесети век до наши дни (2021 г.). **Фокусът на дисертацията** не е документално-исторически, а е насочен към наличните визуални образци най-вече от художествена гледна точка.
- **Топографските граници** на проучванията, документирани в дисертацията, обхващат произведения, създадени в САЩ, Южна Америка, Европа, отделни произведения от Австралия и Япония (но без да се засяга проблемът за *мангата*). Включени са и няколко графични романи от български автори.
- **Основна задача** на настоящата дисертация е да дефинира чрез задълбочено проучване, анализ, установяване, диференциране и синтезиране на целия

достъпен материал свързан с този очевидно разпознаваем специфичен художествен жанр и то в контекста на изявите на различни художници илюстратори и техните знакови произведения, някои от които са се превърнали вече в образци.

- **Методиката** използваната от дисертанта е подходяща и целесъобразно приложена спрямо изследваната материя, тъй като тя има сложен и своеобразен характер. Методологическите подходи на изследването включват *формално-стилистичен анализ* с цел дефиниране на общите характеристики и стиловите особености на жанра, *иконографски анализ* на художествената образност в отделните издания, *историографски метод* при разглеждането на хронологичната история на генезиса на графичните романи, *наративно структурен анализ* при определянето на моделите на водене на визуално-словесното повествование, както и *описателен метод* с цел излагане накратко сюжета и композиционните особености на различните произведения.
- **Оригиналността** на труда е гарантирана, както от неговата актуалност като проблематика произтичаща от обективната реалност, така и от авторската творческа интерпретация.

От езикова гледна точка трудът е написан добре. Езиковото и стилово единство свидетелстват за изчистен авторски текст, достатъчно концентриран и наситен с информация, но също така и четивен.

- **Структура на дисертацията** е логична, хронологично и смислово обоснована и с подходяща йерархичност на обема на текстовете.
- **Автореферата на дисертацията** е направен по всички правила и изисквания, залегнали в правилниците на ВУЗ. Авторефератът съдържа всички раздели на дисертацията и необходимата информация е поднесена коректно.

Дисертационният труд съдържа научно приложни резултати, които представляват оригинален принос в областта към която е насочен. Той показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания.

Изложението на дисертацията е организирано структурно в четири тематично определени глави.

ГЛАВА I:

ГРАФИЧНИЯТ РОМАН КАТО СПЕЦИФИЧНА ТЕРИТОРИЯ ОТ ИЗКУСТВОТО НА КНИГАТА И ИЛЮСТРАЦИЯТА; ПРОИЗХОД ОТ И ОБЩИ КОРЕНИ С КОМИКСА; ОБОСОБЯВАНЕ КАТО НАПЪЛНО САМОСТОЯТЕЛЕН И ЯСНО РАЗЛИЧИМ ХУДОЖЕСТВЕНО-ИЗОБРАЗИТЕЛЕН ЖАНР

Тази глава съдържа и шест подточки в които осветляват проблеми свързани с:

1. Характерни белези на изданията графични романи, които ги ситуират като високочначим художествен жанр в изкуството на книгата.

От изложението ясно се вижда, че Графичните романи притежават от една страна всички белези и елементи на картинната книга, от друга страна наблюдаваме множество композиционни елементи и тяхното ритмично и последователно прилагане, характерно за изкуството на комикса. В природата на Графичния роман са заложени като генезис всякакви иновации, експерименти и голяма свобода на художника-илюстратор да изгради собствени нововъведения на всички нива в книжното издание.

Всичко това дава възможност за създаване на истински значимо художествено произведение с висока художествена стойност.

2. Художествени принципи за изграждане на комиксовата структура

Изведени са и художествените принципи за изграждане на комиксовата структура като са анализирани основните графични елементи, чрез баланса между които са конструирани и графичните романи.

3. Анализ на основните наративни елементи, чрез които са изградени комиксите и графичните романи

В този анализ се правят сравнения и разлики при използването на определени елементи в комикса и графичния роман. Тези елементи са **комиксовите панели и техните рамки**, които формират графичната композиция на всяка една страница изпълнявайки ролята на структурна мрежа, която може да бъде в определена ситуация и твърде експресивна. Друг основен елемент от комиксовата структура, е **каналът**. Пространството на канала е лишено от изобразителен или типографски визуален материал но играе изключително важна роля за осъществяването на въздействието на произведението. То всъщност е този модул и среда, които държат всичко останало (подобно на междубуквеното пространство в типографията). В зоната на канала се случва преминаването през пространството и времето и точно там читателят на комикса или графичния роман става съавтор. Чрез наличието на тези елементи се осъществява типичният за комиксовата структура и

единствен по рода си *ритъм на редуване на видимото и невидимото*. Може би един от най-разпознаваемите графични елементи, характерни за комикса и графичния роман са **текстовите балони**. Текстът като част от графичния роман може да бъде визуално организиран по множество начини, различни от поставянето му в текстови балон. Един от тях е **текстовият блок**. Дадени са множество примери за начини на използване на текста и връзката му с илюстративните изображения, като следните комбинации: *словесно-специфичната, картинно-специфичната, двойно-специфичната, адитивната, паралелната, монтажната и взаимно-зависимата*. От изключително значение за конструкцията на книжния разтвор при графичния роман е **преходът между панелите в следните категории: от един момент към следващия, от едно действие към друго, от една сцена към друга сцена, от един субект към друг**.

Всичко това е детайлно описано и са засегнати всички познати аспекти и възможности на елементите, чрез които се изгражда композиционната структура и типография на комикса и графичния роман.

4. Кратка история на генезиса на комикса

Представена е кратък, но достатъчно добре систематизиран текст за историята и генезиса на комикса в ясен времеви обхват. Посочени са автори, заглавия и цитати, поддържащи тезата, че *...„графичният роман не е просто поджанр на комикса, произлязъл от него в последствие, а по-скоро двата жанра имат общ генезис във визуалните изкуства“...*

5. Кратка история на генезиса на графичния роман

Описани са и хронологичните моменти, които водят до възникването на графичния роман и обособяването му като художествен жанр със самостоятелна територия, равностоен в полето на изкуството на книгата и илюстрацията. В този текст е отделено особено внимание на графичния роман „Маус“ на Арт Шпигелман от 1986 г. определен като *...„Най-великата комикс-книга на всички времена“*, първият (и засега единствен) графичен роман, носител на награда „Пулицър“.

6. Основи разлики между комикса и графичния роман

Посочени са основните отлики от комикса по отношение на тематичната определеност и визуалния наратив.

- Първата значима отлика е тази, че изданията графични романи не са серийни. Те представляват самостоятелни художествени произведения.
- Друга основна разлика е, че докато комиксите често експлоатират сюжети от масовата култура на ежедневието, то графичните романи имат претенциите да

стимулират и задоволяват интелектуалното и емоционално развитие на личността.

- Отлики могат да се открият и по отношение както на текстовото, така и на визуалното повествование.
- Характерен е по-големият обем страници от комиксите, използване на иновативни авторски подходи, разчупване на установените композиционни модели на комиксовата структура.
- Не е необичайно да срещнем няколко коренно различни подхода в рамките на едно и също издание, както и създаване на паралелни пластове информация.
- Обособена е отделна група безсловесни графични романи.

Всички посочени от автора по-горе отлики между комикса и графичния роман са една добра основа за навлизане в дълбочина свързана с тематичната обусловеност на графичния роман, което виждаме в следващите части от настоящия труд.

ГЛАВА II:

ТЕМАТИЧНА ОБУСЛОВЕНОСТ НА ГРАФИЧНИТЕ РОМАНИ

Втората глава съдържа обстоен анализ на тематичната обусловеност на графичните романи. Поради обширният обхват от теми авторът обособява три раздела:

1. Литературни произведения, представени на визуален ...

Тъкмо този подход – превеждане на литературната класика буквално и разбираемо на визуален език е най-популярен и се приема от по-широката публика много добре. Това го прави употребим и в рамките на учебния процес в училищата.

2. Информационно-образователни издания ...

Информационно-образователните издания са също успешни в ролята си на обучаващи и образоващи детско-юношески помагала. Те също са разделени на подгрупи:

- *биографичните произведения, които представят живота на известни исторически личности, творци, политици и др.*
- *коментират действията на съвременни политици и общественици, чиито образи са противоречиви, антипатични и др.*
- *енциклопедичните произведения, които представят научни факти, политически движения, социални феномени и др.*

3. Графични романи, които представят фундаментално значими общочовешки теми...

- *фундаментални общочовешки теми*

Част от разгледаните от автора теми включват: Холокоста, геноцида в Руанда, войната, антиутопии, смисъла (или безсмислието) на живота, отчуждението, психо-физически травми – депресия, психични отклонения, изоставяне, сексуален тормоз, темата за смъртта, расизма, феминизма, и различната сексуална идентичност.

В резултат на анализа направен от автора на голям брой произведения от всеки един тематичен раздел, може да се направи заключение, че графичните романи като самостоятелен жанр от изкуството на книгата и илюстрацията, представят чрез визуалния и текстовия си наратив много широк спектър от теми, интерпретиращи важни хуманистични идеи, съществени моменти от човешката история и развиват познанието за природата на творчеството и съзнанието.

ГЛАВА III:

АНАЛИЗ НА НАРАТИВНИТЕ ОСОБЕНОСТИ, КОИТО ИЗГРАЖДАТ ВИЗУАЛНО-СЛОВЕСНАТА СТРУКТУРА НА ГРАФИЧНИТЕ РОМАНИ

Третата глава се характеризира с изследването на сложната материя на визуално-текстовия наратив в графичният роман, като специфичен жанр в изкуството на книгата.

Изследвайки основните характеристики на наратива при графичните романи авторът обръща особено внимание на ролята на *ритъма* в изграждането на повтарящи се и непрестанно обновявани елементи.

Дефинирана е и функцията на *линейната наративна структура*. При графичните романи с линейна наративна структура връзките между представените събития са причинно-следствени, като всеки следващ момент се възприема като последствие от нещо, случило се в предходния. Използват се и разнообразяващи този ритъм похвати, като *ретардация* и *ретроспекция*.

Графичните романи с нелинейна *паралелна наративна структура* обикновено са изцяло авторски издания, при които художникът е автор както на визуалната концепция за илюстрациите, така и на текста. Тук могат да се търсят и паралели с друг специфичен жанр наречен „*авторска книга*“.

Отделени са в нова специфична група и графични романи с *циклична наративна структура*. Повествованието бива ограничено от кратки отсечки, обединени около

няколко основни повтарящи се принципи на визуално и текстово повествование, към които наративът непрестанно се завръща.

Изследвани са и методи, познати от изкуството на киното като: *кадриране, ракурс, монтаж, гледна точка, паралели с движението на „окото на кинокамерата“* и др.

Съществуват и **безсловесни издания**, които са изключително успешни и постигат въздействието си единствено чрез визуалния си наратив, който в някои ситуации може да бъде и **абстрактен**.

В заключение и на базата на всички приведени примери за разнообразни методи на представянето на повествованието в различните издания, може да се твърди обосновано, ..., че *графичният роман е територия от изкуството на книгата, в която използването на иновативни наративни подходи не само е широко практикувано, но и осигурява разпознаваемост на книжния пазар и признание от критиците и изследователите на жанра*.

ГЛАВА IV:

СЪВРЕМЕННИ ХУДОЖЕСТВЕНО-ИЗОБРАЗИТЕЛНИ ТЕНДЕНЦИИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ВИЗУАЛНАТА ПРОБЛЕМАТИКА; ДИГИТАЛНИ ИЗДАНИЯ ГРАФИЧНИ РОМАНИ

Последната глава допълва всичко казано по-горе, като добавя информация относно градивните елементи на визуалната структура на графичния роман.

Авторът се стреми да ни въведе максимално изчерпателно в същността на дизайнерската, типографската и смислова структура и конструкция на комиксовите принципи и практики и на развитието им в графичния роман. Изяснени са понятия, като *обичайната траектория на окото през страницата на което и да е издание графичен роман преминава под формата на латинската буква Z*, „супер-панели“ или „субстраници“, похватът „вграждане“, „входна точка“. Изяснява се и прилагането на трите принципа, които са *приближаване на панели, раздалечаването им и застъпването им*, а също така и функцията на мрежовата система (*основна мрежа, разделянето на блокове, отделянето, застъпването, разпръснати в колебливи и различни величини*).

Като съвременни тенденции при различните стилистични пространствени и формообразуващи подходи са отбелязани *линеарна рисунка*, изграждането на формата чрез текстури или така наречените *графични фактури*, а също така и *колажирането*.

Важен аспект е и проблематиката свързана с композиционни принципи и изразни средства при създаването на графичен роман чрез употребата на *алтернативни композиционни принципи и изразни средства*, подчертавайки доминацията на водещия характер на визуалното и художественото начало.

Обърнато е внимание и на дигиталните издания в следствие на развитието на дигиталните технологии. Хвърля се светлина върху новите феномени *уеб комикс/графичен роман* и *хипер комикс/графичен роман* и съпътстващите ги предимства и ограничения (например невъзможността за използване на ключовия за композицията елемент – *сгъвката и каналът*). Като цяло анализът на автора за плюсовете и минусите на дигиталното битие на графичния роман определено показва, че..., *Прекалената употреба на анимирани елементи в представянето на комикса може да доведе до превръщането на читателя повече в пасивен зрител на анимация, отколкото в активен читател на комикс*“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключението са обобщени изводите, направени въз основа на проучванията и анализа на проблемите, разглеждани в дисертацията. Маркирани са и възможностите за по-нататъшни проучвания по темата.

ПРИНОСИ

Основаните приноси на дисертацията са посочени в заключението. Те са очевидни и съм напълно съгласен с тях.

Бих добавил, като **важен принос** и това, че в рамките на целия голям и сериозен труд на **Весела Кучева-Петрова** се очертават все по-ясно границите и спецификите на понятия, като *комикс*, *авторска книга*, *арт книга*, *библиофилско издание* и *други съвременни форми на понятието книга* и това което наричаме *графичен роман* или *новела*. Мисля, че след публикуването на този текст можем да използваме термина „графичен роман“ в много точен и сигурен контекст, когато това е необходимо.

АЛБУМ С ИЛЮСТРАЦИИ

Сериозен принос в този труд е и приложението „Албум с илюстрации“ с примери на графични романи (408 заснети изображения), състоящ се от 103 страници. Тук трябва да се отбележи, че така заснетите издания са достатъчно добър материал за нуждите на този труд.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Дисертационният труд включва достатъчно голяма по обем азбучна библиографска справка за използваната литература (102 заглавия), а също така 41 уебстраници, азбучна библиографска справка за коментираните в дисертацията издания графични романи, комикси и картинни книги, както и списък с илюстрациите от коментираните графични романи. Всичко това е поднесено по установените правила за представяне на такъв вид информация.

ЗАБЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ

1. Препоръчвам на автора да бъде по-взискателен към техническата част, редактиране и коректури, за да се избегнат максимално печатни и други грешки в текста.
2. При публикация във вид на издание (*печатно или дигитално*), заснемането или сканирането трябва да е по-качествено и без перспективни изкривявания. Ако пък е във вид на разгърната книга, това да бъде направено в еднакъв мащаб, еднакво осветление и на еднакъв неутрален фон, защото това ще е част от дизайна на издание посветено на дизайнерски книги.

Въз основа на всичко казаното по-горе считам, че представеният за рецензиране дисертационен труд отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България и категорично му давам **обща положителна оценка**. Предлагам на докторанта **Весела Валентинова Кучева-Петрова** да бъде присъдена образователната и научна степен „**Доктор**“ по научна специалност „Изкуствознание и изобразително изкуство – Книга, илюстрация и печатна графика“ – Научна област 8. Изкуства, Професионално направление 8.2 Изобразително изкуство.

03. 02. 2023 г. София

Проф. Буян Филчев

